

פרוייקט העלאת יהודי סוריה ולבנון
ראיון עם שאול עבאדי, תל-אביב
תאריך: 19.5.1999
מראיין: אריה כהן

אריה כהן: מר עבאדי, בשלב הראשון אני מבקש שתספר על החיים בבית. איפה חייתם, מה אבא עשה. שאול עבאדי: נולדתי בחלב שבסוריה בשנת '36. גרנו באזור יוקרתי שקראו לו ג'מיליה. הבנין היה שלנו. אבא שלי ז"ל רכש אותו כיוון שהיה אמיד.

ש: במה הוא עסק?

ת: הוא עסק במסחר והיתה לו חנות גדולה בח'אן אל-ג'ומרוק. ג'ומרוק בעברית זה מכס, אבל לאזור קוראים ח'אן אל-ג'ומרוק. זה אזור העסקים של חלב. שם הוא היה מתעסק במיוחד בבדים ומשווק אותם לערבים בסיטונאות.

ש: אתה אמרת שהבית היה שלכם. זאת אומרת אני מבין שהאחרים חיו בשכירות בדרך כלל?

ת: לרוב חיו בשכירות והיו גם כאלה שהיו להם דירות משלהם. הבנין הוא בן שלוש קומות, אבל רכשנו רק את הקומה שלנו, הקומה השלישית, העליונה. שתי הקומות האחרות היו שייכות לבן אדם נוצרי.

ש: זאת אומרת היהודים האחרים בדרך כלל חיו בשכירות, אם זה מה שאני [מבין].

ת: כן. כמובן שהיו גם כאלה שהדירות היו שלהם. מדוע ציינתי [זאת]? ציינתי את זה כי רוב יהודי סוריה שעזבו את סוריה בשנות הארבעים והחמישים לא יכלו למכור את הדירות שלהם, אבל לנו היתה הזדמנות שמישהו מהמשל, בכיר מאוד בממשל, היה מעוניין מאוד בבית שלנו ולכן הוא הסכים שזה יעבור לטאבו והצלחנו למכור את הבית שלנו.

ש: אני מבין שבחלב עברת את המסלול הרגיל. למדת בתלמוד תורה?

ת: כן, למדתי בתלמוד תורה. עברתי שם את הבחינות גם ב... *certificat d'étude*.

ש: שזה?

ת: לסיום בית הספר העממי בהצטיינות. למדנו במיוחד בגיל ... התחלנו עם אל"ף-בי"ת בעברית, ורק בשלב יותר מאוחר התחלנו ללמוד את השפה הערבית, וגם לימדו אותנו צרפתית. זו היתה תקופה של השלטון הצרפתי. לאחר שהצרפתים עזבו את סוריה ובאו במקומם האנגלים, אז האנגלים שינו לנו את סדר העדיפויות. במקום ללמוד את השפה הצרפתית, שנה אחת למדנו אנגלית וזה בלבד אותנו לגמרי. רק כעבור תקופה מסוימת חזרו בחזרה הצרפתים שהיו, סוריה היתה תחת שלטון מנדטורי של הצרפתים ואז הצרפתים החזירו לנו את השפה הערבית. אבל רוב הלימודים היו לימודי קודש.

ש: אני מבין שהבית היה בית דתי?

ת: נכון. דתי, מסורתי. לא הדליקו אש בשבת, לא נסעו בשבת. ניהלנו אורח חיים דתי לגמרי. לא פנטי אבל

ש: לפי מה שאני מבין, בחוץ לא הייתם בכיסוי ראש.

ת: לא. החזקנו את הכיפה בתוך הכיס וכשהתקרבו לבית הכנסת חבשנו את הכיפה, התפללנו, סיימנו את התפילה, החזרנו את הכיפה בחזרה לכיס על מנת שלא לתת ... לערבים שיראו אותנו בתור יהודים וזה היה ככה מקובל. אני נהגתי גם עד היום באותה צורה.

ש: איך קרה שאתם, אתה או ההורים, אני עוד לא יודע, תיכף נברר, מחליטים לעלות לארץ? מה היו הנסיבות?

ת: שנתיים לפני עלייתנו ארצה, בשנת 1947, היה לנו בחלב מקרה מאוד עצוב. בזמן ההחלטה של האו"ם על חלוקת ארץ-ישראל הערבים התקוממו ויום לאחר החלוקה הם הביאו הרבה דליים של נפט והתחילו לשרוף את כל בתי הספר ובתי הכנסת, בין היתר את בית הכנסת שהתפללנו בו, בית הכנסת של סילברה, שנשרף לגמרי.

ש: הרב סילברה?

ת: לא רב.

ש: של משפחת סילברה?

ת: משפחת סילברה שבנו אותו ברוב עמל והשקיעו בו הרבה כספים והתקרה שלו היתה עשוייה מעץ. הוא בער לגמרי, נשרף לגמרי. בית הספר שלנו גם נשרף והרבה בתים של יהודים גם כן נשרפו. אנחנו התמקמנו בבנין שלנו בקומה השלישית. מתחתנו בקומה השניה גרו נוצרים ולמטה גרה משפחה יהודית גם. היתה לנו דלת, שער ברזל, שנעלנו אותו בצורה חזקה. כשבאו ההמון, האספסוף, התקרבו לבית שלנו, התחילו לדחוף את הדלת וניסו בכוח לשבור אותה. אז השכנים שלנו בקומה השניה, הנוצרים, באו להמון ואמרו להם – חברה, פה לא גרים יהודים, רק נוצרים. אנחנו הגפנו את התריסים. בחריצים הקטנים ראינו אותם עוד פעם מנסים להשתלט ולהרוס את השער. מאחר ולא הצליחו אז אחד החברה שלהם אמר להם – בואו נעזוב את זה, והם ברחו לנו בריצה. זה גרם לנו לקשיים גדולים והתחיל להרתיע אותנו, כל הבתים שנשרפו, למרות שלאחר מכן קוממנו את ההריסות והחזרנו בחזרה. אני המשכתי ללמוד עוד שנתיים בבית הספר עד שסיימתי. עברתי את הבחינות של הממשלה.

ש: תיכון?

ת: לא תיכון. בית ספר עממי. היו שם בחינות מטעם הממשלה וקיבלתי את התעודה.

ש: מתי אתם מחליטים לממש את הרצון שלכם לעלות לארץ?

ת: אנחנו היינו קשורים לקרובים שלנו. הם התחילו לעזוב לאט לאט. העיר חלב עצמה התחילה להתרוקן מיהודיה. בשלב מסויים ההורים החליטו שגם אנחנו צריכים לעזוב. מאחר ואת הבית שלנו כבר הספקנו במשך הזמן למכור וקיבלנו את הכסף, לא היו לנו קשיים מרובים לעזוב מבחינה כלכלית. היתה שם בחלב חברה של מוניות שקראו לה "שירפת ערסאן" שהיתה נוסעת מחלב לביירות. בשלב מסויים אבא שלי זכרנו לברכה שילם למבריה, היו שם מבריהים שקיבלו כספים, והמבריה הבטיח לו שיעביר אותנו ללבנון לקרובי משפחה שלנו. אני ואחותי עלינו למונית של "שירפת ערסאן". היו שם בפנים אנשים מבוגרים. ביקש מהם המבריה שיגידו שאלה הילדים שלהם. אמר שהם ישאלו אותנו בגבול מה שמנו, אז לי קוראים עותמאן ואחותי אנטואנט. כשהגענו לגבול לא התייחסו אלינו הרבה מאחר והיו מבוגרים.

שאלו את המבוגרים מי הילדים האלה והם אמרו שאלה ילדים שלהם, אז אפילו לא בדקו אותנו ולא שאלו שום שאלות.

ש: מי שהשיגה עליכם במונית היה בעצם נהג המונית?

ת: נהג המונית עצמו הוא השיגה עלינו. הוא היה אחראי והוא קיבל את הכספים מאבא.

ש: אז הגעתם אם כך לביירות.

ת: כן. אני ואחותי.

ש: למי?

ת: דוד שלנו, אח של אמא.

ש: זאת אומרת זה לא משפחת עבאדי.

ת: במקרה גם הם ממשפחת עבאדי. אבא שלי ואמא שלי בני דודים ושניהם משפחת עבאדי.

ש: כן.

ת: חיכינו זמן מסויים עד שיתר המשפחה התאספה, עד שאבא בא באמצעות דרכון מזוייף ברכבת ואמא גם באמצעות דרכון מזוייף ברכבת. יתר האחים עלו באותה שיטה כמו שלנו, אנחנו ששה אחים. כולנו עלינו והתאחדנו בלבנון.

ש: באיזו שנה זה היה?

ת: בשנת '49, אוגוסט '49.

ש: איך אתם התארגנתם בביירות? דרך אגב, את כל ציוד הבית לקחתם איתכם?

ת: את הציוד של הבית העברנו בחלקו באמצעות משאית שהעבירו אותה מחלב ללבנון, לא זכור לי בדיוק איך זה קרה. מה שחשוב זה שכמה דברים העברנו, לא את הכל. מעט מאוד, מעט ציוד.

ש: אוקיי. אז הגעתם ללבנון.

ת: הגענו ללבנון. בלבנון היתה שכירות גבוהה ואבא שלי לא הצליח עדין למצוא תעסוקה, אז גרנו בעליי. זאת עיר קיט, עיר נופש, שגרנו בה קרוב לשנתיים, גם בחורף וגם בקיץ. בחורף היה שלג. אבא היה יורד כל יום לביירות, מרחק של עשרים דקות נסיעה, וחוזר בחזרה, אבל למעשה לא הצליח לעבוד טוב.

ש: איך באמת התקיימתם במשך שנתיים?

ת: היו לנו כספים ואבא עבד פה ושם עם קרובי משפחה. היו מביאים סחורה ומוכרים אותה. לקחו חנות משותפת של כמה אנשים ועבדו. כעבור שנתיים החלטנו לרדת לביירות עצמה. בביירות לקחנו דירה בואדי אבו-ג'מיל בשכר חודשי, קרוב לבית הכנסת, שם כל היהודים גרים.

ש: העשירים יותר?

ת: אפשר להגיד. לאו דוקא העשירים. היהודים, כל אלה שברחו מסוריה גרו באותו רחוב, ואדי אבו-ג'מיל. היינו קרובים לדודה שלי וליתר, קרובים לבית הכנסת, גם קרובים לבית הספר. כעבור שנתיים ראינו שאבא עדיין לא הצליח למצוא תעסוקה מלאה והרבה אנשים החלו לעזוב ולברוח. מצאנו שיטה גם כן שתבריח אותנו לישראל. המבריח הזה קיבל הרבה כסף.

ש: מי הוא היה, אתה זוכר?

ת: השם לא ידוע לי בכלל.

ש: אם אני אגיד לך ... אתה לא זוכר?

ת: אפילו לא התעניינתי בשמו. כנראה שבמיוחד לא מסרו לנו את השם שלו על מנת שלא נזכור את השם.

ש: הגעתם אל המבריה הזו דרך הקהילה? מישהו קישר בינכם?

ת: כן. מישהו המליץ עליו, מישהו קישר בינינו. אותו לילה הגענו ארבעה אחים, אני ושלוש אחיות שלי, יצאנו מהבית במונית והמונית הזו נסעה קרוב לשעה עד שהגיעה קרוב לגבול, דרומית לביירות, אולי ליד צידון, לא ידוע לי בדיוק.

ש: צור?

ת: לא, לא צור. דוקא לא קרוב לים. על ההרים. שם היו איתנו עוד קבוצה של יהודים. סך הכל היינו שמונה איש. ביקשו מאיתנו לא לסחוב ציוד איתנו. כל אחד לקח בידו "בוקשה", חבילה קטנטונת של דברי לבוש. בלילה הלכנו משעה שבע וחצי, שמונה, עד שהגענו בעשרים ל-12 למטולה. שם קיבלו אותנו כנראה אנשי משטרה אבל היו לבושים בגדי צבא.

ש: רגע, אני רוצה להבין משהו. המבריה שלכם הרי היה צריך לעבור את הגבול, נכון?

ת: כן. עברנו את הגבול באמצעותו שהוא הדריך אותנו. הוא הוביל אותנו לגבול משך ארבע שעות הליכה. הוא הגיע למטולה, מסר אותנו לאנשי צבא או משטרה ואחר כך הסתלק לו.

ש: הבנתי. הוא קיבל מכם תשלום?

ת: בוודאי. תשלום גבוה קיבל. לא זכור לי איזה סכום היה, אבל מה שעשינו, נתנו לו רמז, סימן, על מנת שאבא ידע שהגענו שלמים. לקחנו מטבע של עשר לירות לבנוניות, חתכנו אותה באמצע, חצי נשאר בידי אבא וחצי בידי. הסימן היה שאם אנחנו מגיעים שלמים ובריאים אנחנו מוסרים לו את החצי [מטבע], הסימן הזה שמסרנו לו, ואז הוא יכול להשוות אם זה בדיוק אותו מטבע או לא ואז הוא [אבא] היה משלם למבריה את הכסף.

ש: אם כך אני מבין שאתם, בסך הכל ידעו שאתם אמורים להגיע למטולה? חיכו לכם.

ת: חיכו לנו מאחר וזו היתה שיטה שהרבה מיהודי סוריה ולבנון עלו באותה שיטה לארץ-ישראל. בדרך היה לנו מאוד קשה. אחותי היתה בסך הכל בת 4 או 5 ובקושי יכלה ללכת.

ש: בן כמה היית אתה?

ת: אני אז הייתי בן 16 וחצי. הגענו למטולה. יש לנו קרובי משפחה בראשון [לציון]. אמרו לנו שיקחו אותנו לשער עלייה. ישנו במטולה. למחרת לקחו אותנו לשער עלייה.

ש: במטולה אתם קיבלתם אילו שהן תעודות, מישהו רשם אתכם, מישהו שאל מי אתם? מה זאת אומרת, אנשים נכנסים וזהו?

ת: היה ידוע שהיו מגיעים יהודים וראו על הפנים שלנו שאנחנו יהודים ולא ערבים. גם היינו ילדים קטנים וגם חלק היו מבוגרים. שאלו אותנו כל אחד את השם שלו. זה היה מקובל שיהודים עולים ארצה בצורה אי-לגאלית כזאת.

ש: בסדר, אבל אמרת שרשמו את השמות שלכם.

ת: לא זכור לי בדיוק, אבל נראה לי שכן. לא זכור לי אם רשמו את השמות או לא. אני לא יכול, אני מתאר לעצמי שכן. למחרת העבירו אותנו לשער עלייה ליד חיפה.

ש: מי העביר אתכם? אותם שוטרים או שהיה מישהו ממונה, מישהו מהסוכנות?
 ת: כן, מישהו מהסוכנות לקח אותנו בטכסי לשער עלייה. בשער עלייה נשארנו פחות מיום אחד וביקשנו
 מהם ללכת לקרובי משפחה שלנו שגרים בראשון. נתנו לנו מעט כסף בשביל להגיע לתל-אביב ומתל-
 אביב הסבירו לנו איך לקחת אוטו לראשון. הגענו בכוחות עצמנו לראשון לציון.
 ש: בשער עלייה עשו לכם איזה רישום? אתה לא זוכר? לא אמרו לכם בואו תישנו או משהו בסגנון הזה?
 מיד אמרו לכם אם יש לכם קרובים?

ת: לא. כעבור יום. ערכו לנו רישום משך אותו יום ואמרו שנישאר פה בשער עלייה. אנחנו התנגדנו
 מאחר ואמרנו להם שיש לנו קרובי משפחה בראשון ואנחנו רוצים להגיע לראשון. הגענו למושבה ראשון,
 היה שם רחוב רחב אחד ולא ידענו את מי לשאול. ראינו עגלון אחד זקן, שאלנו אותו איפה משפחת
 קדריה, זאת דודה שלי. הוא אמר – או, אני יודע. הסביר לנו את הדרך, לקח אותנו למשפחת קדריה. הם
 קיבלו אותנו יפה מאוד. התאכסנו אצלם משך כמה חודשים עד שההורים הצליחו לעלות ארצה. ההורים
 עלו כעבור חודש או חודש וחצי אבל בצורה הרבה יותר קשה. מאחר והדרך הזו היתה מוכרת לערבים
 והיה פיקוח, הם עלו ארצה באמצעות סירה, סירה קטנה. הסירה הזו כל הזמן היתה מתנדנדת והם סבלו
 מאוד. כל הזמן המים היו חודרים לסירה והרסו את כל הבגדים שהביאו. לאמא שלי ז"ל כאב מאוד הראש
 ולא ידעו בלילה אם הסירה תגיע בשלום או לא.

ש: כמה זמן אחר כך הם עשו את זה?

ת: כעבור חודש בערך.

ש: לאן הם

ת: עם עלו ארצה והגיעו לראשון גם כן והתאחדנו ביחד.

ש: איפה הם נחתו?

ת: נחתו בראש הנקרה נדמה לי. או בראש הנקרה או על שפת הים באכזיב או משהו.

ש: ההורים שלך עברו את אותו מסלול? מאכזיב?

ת: מאכזיב ישר הגיעו, לא יודע איך. כנראה עשו להם רישום, היו שם אנשי משטרה, ומיד שלחו אותם
 לראשון. אולי לאחר קבלת פנים או משהו כזה, רישום, שלחו אותם לראשון לקרובי המשפחה שלנו.

ש: אתה זוכר את התאריך המדוייק של העלייה שלך?

ת: אני זוכר שזה גם היה באוגוסט, קצת אחרי תשעה באב. לא זכור לי בדיוק היום. שנת 53'.

ש: אוקיי. אז אתם מגיעים לראשון.

ת: אנחנו מגיעים לראשון. לדודה שלי היה בית גדול. קיבלה אותנו יפה. אנחנו בינתיים ... מאחר וההורים
 עוד לא הגיעו. אז היו ימי צנע. אנחנו היינו רגילים לפרוספריטי ואז התיישבנו לשולחן והביאו לנו פרוסה
 עם מרגרינה, אז לא ידענו מה זה מרגרינה, ועם ריבה. לתדהמתי היינו קמים רעבים מאחר ולא היה מה
 לאכול. היה רק חתיכת פרוסת לחם עם מרגרינה וריבה וכשהיינו מבקשים עוד לא היה כי מצבם היה
 קשה. אבל מה, קיבלו אותנו יפה מאוד. כשההורים הגיעו, אבא שלי עזר הרבה לדודה שלי. אז כבר היו
 להם פה יותר כספים. מבחינה זו הכמות של האוכל היתה יותר גדולה כי בינתיים לאבא היו כספים והיה
 לו מגרש בראשון והמגרש הזה עדיין, לא, זה לא שייך לזה.

ש: את המגרש בראשון הוא קנה הרבה לפני זה, נכון?

ת: הוא קנה אותו ב-35' או 34'. מיד לאחר שהתחתן הוא ואמא שלי באו לבקר בארץ. אמרו להם שיש מושבה שמתפתחת יפה מאוד, קוראים לה ראשון לציון וכדאי לרכוש אדמות שם. הוא רכש מגרש בדיוק בכניסה לראשון אבל למזלנו הרע המגרש היה קטן והעירייה הפקיעה ממנו חלק גדול כדי לסלול את כביש הכניסה הראשי. לא היה ניתן למכור אותו אלא כעבור זמן מה. בגרושים מכרנו אותו.

ש: מה קורה איתך? אתה בראשון.

ת: רשמו אותי לבית הספר הגימנסיה הריאלית בראשון לציון. העברית שלי היתה עברית תנ"כית והתחלתי ללמוד משך כמה חודשים עד שרכשנו דירה בתל-אביב. אבא שלי, קנינו דירה ברחוב יוסף הנשיא, שינקין, ואז כל האחים ואני, כל אחד הלך למקומו. אני אמנם הייתי דתי אבל אז בתל-אביב היה בית הספר בה"א הידיעה עם כל ההצלחות של התלמידים. אמרו לי ללכת ללמוד בתיכון עירוני א'. כשהלכתי להירשם בעירוני א', המנהל ד"ר הרכבי אמר לי – אתה לא בקיא בעברית, אני אקבל אותך כתלמיד שלא מן המניין עד שאתה תלמד את השפה ותעבור את הבחינות. היו הרבה חבר'ה שם שקיבלו אותי יפה. החבר'ה שלנו בכיתה, אני נכנסתי לכיתה החמישית בעירוני א'. התחלתי לקבל שעורים מהתלמידים, מהחבר'ה שלי. בחופש הגדול גם נתנו לי שעורים עד שהצלחתי לעבור במיוחד את הבחינות בעברית, גם בתנ"ך והיסטוריה וגם בספרות. בשנה השנייה כבר התקבלתי כתלמיד מן המניין.

ש: השלב הזה של בית הספר עבר אצלך בלי בעיות מיוחדות.

ת: כן.

ש: לא נניח לעגו לך אולי על המבטא הערבי?

ת: לא, דוקא קיבלו אותי יפה. רק אני זוכר שכשהייתי נכנס לבית הספר, ושם [בסוריה] רגילים לבוא עם חליפה, החבר'ה שלי היו מסתכלים עלי ואומרים – תראו, איזה בחור עשיר, איך הוא בא עם חליפה לבית הספר. הם כולם היו באים עם מכנסי חקי. רק כעבור תקופה מסויימת הבנתי שלפה לא נעים לבוא עם חליפה. פשטתי את החליפה ורכשתי לי בגדים כמו כל היתר.

ש: איפה גרתם בתל-אביב?

ת: ציינתי קודם, ברחוב יוסף הנשיא 13. זה ליד רחוב שינקין, בדיוק בפינת רחוב שינקין.

ש: בסביבה ההיא היו עוד חלבים או סורים?

ת: לא. אנחנו רכשו את הבית מאחר והוא היה קרוב לשוק הכרמל. דאגנו שיהיה לנו את שוק הכרמל ליד הבית שלנו. האזור היה קרוב ביותר לבית הכנסת של החלבים שהיה ברחוב אהרנסון. יכולנו להגיע גם לכרמל, גם לבית הספר שהיה קרוב וגם לבית הכנסת שבו היינו מתפללים.

ש: אז בכל זאת אבא קנה את הבית כך שיהיה קרוב

ת: קרוב לבית הכנסת וקרוב לשוק הכרמל.

ש: מאה אחוז. אז אתם חיים. במה עסק אבא?

ת: אבא לקח חנות ברחוב רענן בתל-אביב, ליד בית רומנו, בשכר חודשי.

ש: תזכיר לי שם רחוב מרכזי.

ת: ליד רחוב יפו – תל-אביב, באחת ההסתעפויות של הרחוב ישנו רחוב רענן. רענן 13. הוא רכש את החנות והתחיל לעבוד בבדים.

ש: במקצוע הקודם שלו.

ת: במקצוע הקודם שלו אבל לא הלך לו. היה לו קשה. כעבור חודש ימים, היה לנו קרוב משפחה בשם ניסים אורפלי שהיה בירושלים, אמר לו – אני מעוניין לעשות איתך שותפות. בוא נעשה שותפות בחנות הזאת ונהפוך אותה במקום בדים לגלנטריה ונמכור הלבשה כללית. הם הפכו להיות שותפים במשך עשרות שנים.

ש: אני מבין שבשלב מסויים עברתם לרחוב הרצל.

ת: לא. רק אני.

ש: אתה כאדם פרטי.

ת: אני. קודם כל סיימתי בית ספר תיכון עירוני א' במגמה סוציולוגית. מיד עם סיום בית הספר התגייסתי לצה"ל. עשיתי קודם כל טירונות רגילה ואחר כך העבירו אותי לפיקוד צפון מאחר וביקשתי לעבור למודיעין. שירתתי בפיקוד צפון במודיעין תחת פיקודו של, אז בזמנו היה סגן-אלוף אריה שלו, שעשה את הפשלה הגדולה במלחמת יום הכיפורים מאחר והוא היה אחראי על הצוות שהיה נותן את האזהרה אם הערבים עומדים לתקוף או לא והוא היה שאנן ואמר שהערבים לא עומדים לתקוף, כולם נכנסו לשאננות והערבים התקיפו אותנו במלחמת יום הכיפורים. אבל אז בזמנו אני שירתתי תחת פיקודו והייתי ...

ש: אני מבין שהגעת למודיעין מפני שידעת ערבית, נכון? זאת היתה אחת הסיבות שהגעת ...

ת: זאת אחת הסיבות שביקשתי כי קודם לא ניצלו אותי בערבית. הייתי צריך לעשות את העבודה הרגילה בשטח או בפנים. פה ושם אני זוכר שפעם אחת שיתפו אותי פעולה. הלכתי עם עוד מישהו לפגוש איזה שטינקר אחד. אני אמנם לא דובבתי אותו, היה אחד מעלי שהוא דובב אותו, אבל באתי וראיתי איך העבודה מתבצעת. אני שירתתי בפיקוד עצמו משך תקופה של קרוב לשנה. בינתיים התקדמתי, קיבלתי דרגה של רב-טוראי. אז בדיוק, זה גם יצא באוגוסט, לא עלינו אמא שלי לא הרגישה טוב. קראו לי מיד לבוא הביתה, היא קיבלה שטף דם במוח. כעבור כמה ימים נפטרה. מאחר והייתי מאוד, הייתי קשור לבית ולאבא, ביקשתי לעבור מפיקוד צפון שהיה אז בנצרת, לתל-אביב. העבירו אותי פה למחנה גלילות ושם אני עבדתי במודיעין והם ניצלו אותי מבחינת השפה, עבדתי בשפה הערבית.

ש: באותה תקופה שאביך ז"ל נמצא ברחוב רענן, אני מתאר לעצמי שביקרת שם, שראית.

ת: כן. מדי פעם, כל חופש שהייתי מקבל הייתי עוזר לאבא בעבודה ואז למדתי את המקצוע של המסחר והתחלתי לעבוד איתו. לאחר שהשתחררתי מצה"ל עבדתי איתו יחד עם השותף שלנו.

ש: באותו אזור אז של רחוב יפו – תל-אביב, במרחב וברחובות האחרים, כמה חלבים או דמשקאים היו מבין הסוחרים?

ת: דמשקאים לא היו אבל היו מספיק חלבים. אפשר להגיד נניח ש-10 אחוז מכלל החנויות היו חלבים.

יותר אולי, 20 אחוז, כי כל רחוב

ש: 20 אחוז ... באותו אזור

ת: באותו אזור, רוב החנויות היו יוצאי סוריה. הרבה חנויות, יותר מ-20 [אחוז] היו יוצאי סוריה שעבדו במסחר בענף הזה.

ש: בענף הגלנטריה?

ת: גלנטריה או ענף הבדים. הלבשה.

ש: אתה אמרת קודם 20 אחוז מהסוחרים או 20 [איש]?

ת: קרוב ל-20 אחוז מכלל החנויות היו מאויישות על ידי סוחרים סורים.

ש: חלבים בלבד?

ת: חלבים, כן.

ש: ואתה מתייחס לכל אזור?

ת: [רחוב] יפו – תל-אביב, רענן, מזרחי.

ש: זה מה שנקרא האזור

ת: האזור של המסחר הסיטונאי.

ש: מספר די מכובד 20 אחוז.

ת: אולי אני מגזים קצת.

ש: כמה זה בערך מבחינה מספרית?

ת: מקודם לא היו הרבה חנויות. קרוב לארבעים, חמישים חנויות אפשר להגיד.

ש: ארבעים, חמישים חנויות של חלבים עסקו במסחר בהלבשה?

ת: בהלבשה, כן.

ש: חלבים אחרים עסקו במסחר בתחומים אחרים?

ת: בוודאי. היו כאלה שעבדו בזהב בשכונת התקווה, היו במקצועות אחרים. אבל לי לא ידוע.

ש: לא היה לך קשר איתם?

ת: לא היה לי קשר. למשל אני יודע שמישהו התעסק בחשמל.

ש: זאת אומרת היו כאלה שהתעסקו בחשמל?

ת: כן, במקצועות בתחומים אחרים, אבל מעטים מאוד היו בעלי תואר אקדמאי. אני לא הכרתי בעלי תואר

אקדמאי אז בזמנו.

ש: אתה מדבר איתי על שנות החמישים-ששים?

ת: כן, שנות החמישים-ששים. אחר כך היתה עליה גדולה של יהודי סוריה שכולם באו בעלי תואר

אקדמאי. אני מדבר על שנות החמישים והששים כי אז לא היתה תודעה חזקה ללמוד.

ש: אני מבין שלחלבים היה ארגון. עד כמה שאני זוכר מנחם ידיד היה בוועד שלכם או בוועד העזרה או

משהו בסגנון הזה. היה למשל מקרה שבו משפחה שהגיעה לפת לחם או בתנאי מצוקה, היה מי שיעזור לה

בשנות החמישים והששים?

ת: זה לא ידוע לי בדיוק, אבל אני יודע שהקמנו בית כנסת על השם של סבא שלי. אחד ממשפחת איני

שהוא יוצא ארגנטינה השקיע בזה כספים ובנו את בית הכנסת ברחוב אהרנסון 4. שם היה המוקד של כל

החלבים. מי שהיה זקוק לדבר מה מסויים אני יודע שהיה סעד שהיה עוזר לו. עד כמה הם נתנו עזרה לא ידוע לי אבל אני יודע ששם היה מרכז הקהילה היחידי שמי שבא והיה זקוק לדבר מה, שם היו עושים לו.

ש: עכשיו אתה אמרת משהו מעניין. את בית הכנסת הקים אותו מר איני?

ת: כן, מר איני, שגם הוא ממשפחת הרב הראשי, הרב מרדכי עבאסי, שהיה רב ראשי בסוריה, בחלב. נפטר והוא קבור בבירות. הוא היה דוד שלו. הוא ביקש להקים לו בית מדרש והוא תרם הרבה כספים. הוא בנה את בית הכנסת אבל רק בית המדרש רשום על שם סבא שלי. קראו לו חן מרדכי ומזה הסתעף בית הכנסת. בחלקו של בית הכנסת יש בית מדרש שמתפללים בו כל יום. בית הכנסת צמוד אליו בדיוק, הכניסה מתוך בית המדרש. שם יש בית כנסת גדול, יותר מפואר, שגם משפחת איני תרמה אותו. הם מארגנינה. כנראה שלא רצו לרשום הכל על שמם מאחר ולא תרמו את כל הכספים, אבל הם היו את היסוד. המגרש היה שייך לעירייה והם תרמו כספים רבים על מנת להקים את המגרש על שם חן מרדכי.

ש: המגרש היה שייך לעירייה? באהרנסון 4 איפה שבית הכנסת?

ת: ככה ידוע לי. המגרש כנראה היה מיועד לבית כנסת או שהיה שייך לעירייה, לא יכול להתחייב.

ש: אתה לא בטוח. אז אתה אומר לי שהוועד ישב בבית הכנסת ומשם אולי קיימו את העזרה. בסביבה שלך, בסביבה שאתה גרת, היו עוד חלבים?

ת: באזור שלנו לאו דוקא. אנחנו כאילו גרנו באזור יותר עשיר. ברחוב שינקין, יוסף הנשיא. אזור יותר יוקרתי. יתר החלבים גרו באזור קרוב יותר לבית הכנסת, ברחוב הירקון, ברחוב אהרנסון, ברחובות צדדים שמסתעפים מרחוב הירקון. שם היה אזור פחות מפותח.

ש: איך קראו לשכונה הזאת שם?

ת: לא ידוע לי.

ש: שכונת מאה שערים?

ת: לא.

ש: אתה לא יודע.

ת: היה שבזי, איפה שעכשיו הרסו את כל האזור. לא יודע. הרסו אותו. היה שייך לערבים. עכשיו בנו עליו את בית המלון דייויד קונטיננטל. יש לו שם מיוחד.

ש: חסן סלמה?

ת: חסן-בק. שם גרו הרבה יהודים חלבים. אנחנו היינו קצת יותר מרוחקים ובאזור יותר יוקרתי.

ש: איפה גרו חלבים בשנות החמישים והששים חוץ משם? אמרת משהו על שכונת התקווה.

ת: כן.

ש: איפה עוד?

ת: אני מכיר בקרית שלום בדרום תל-אביב, ברחוב מסילת ישראלים בדרום תל-אביב, ביד אליהו גם גרו מעטים היו בצפון תל-אביב. לא מוכר לי. אז בשנות החמישים צפון תל-אביב לא היתה מפותחת.

ש: אתה ציינת עוד נקודה אחת. אמרת לי שבראשון לציון היתה לכם משפחה לכן אבא שלך בא לשם. בראשון לציון היו הרבה חלבים באותה תקופה?

ת: גם, כן. היתה משפחת גינדי, קבלני בנין שהם קרובי משפחה של גיסי. הם גם גרו שם באותו אזור וגם משפחת קריימקה שהקימו בית כנסת מאוחר יותר. מדי פעם שהיינו נוסעים לדודה היינו מתפללים בבית הכנסת. הוא קיים עדיין.

ש: בית כנסת של חלבים?

ת: כן.

ש: כמה משפחות פחות או יותר היו שם בראשון לציון בשנות החמישים-ששים?

ת: עשרות משפחות. לא ידוע לי כמה אבל עשרות היו.

ש: מתי הם הגיעו לראשון לציון?

ת: כל אלה עלו בשנות הארבעים. '42, '45. אולי יש גם בסוף שנות השלושים, '38. אולי לפני שהתחילה מלחמת העולם השנייה. שם דרך אגב היו שתי דודות מצד אבא, אחיות של אבא שגרו שם עם המשפחות שלהן.

ש: אילו משפחות אלה היו?

ת: בר-נתן וקדריה.

ש: ידוע לך על עוד משפחות באזור המרכז?

ת: ידוע לי שבחיפה גרו גם יהודים אבל לא ידוע מה הכמויות שלהם. בת דודה שלי גרה עדיין בחיפה.

ש: משפחת עבאדי?

ת: עבאדי ומשפחת קדריה. היא ממשפחת קדריה ובעלה ממשפחת מטלון.

ש: משפחת מטלון זו גם משפחה חלבית?

ת: כן. גם משפחה חלבית, כן.

ש: היו הרבה משפחות בשם מטלון בחלב?

ת: היו. עובדה, בעלה הוא חלבי.

ש: אני מבין שאת אשתך הכרת, היא עלתה ארצה בשנות הששים, נכון?

ת: היא עלתה ארצה בשנת '69 בדיוק. כעבור חודש, חודשיים מאז עלייתה ארצה הכירו לי אותה ואנחנו התחתנו כעבור כמה חודשים, לא הרבה זמן.

ש: אני מבין שאשתך היתה שותפה לענין הזה של קליטת עולים. היא עסקה בזה, נכון?

ת: כן. אשתי היתה מאוד פעילה מאחר ואז באותו זמן עלו הרבה צעירים בודדים ולה יש לב טוב ורצתה לעזור הרבה. לנו היתה דירה גדולה ולא היו לנו ילדים.

ש: איפה היתה הדירה?

ת: גרנו ברחוב אבן-גבירול 148. כל עולה חדש שהיה מגיע אשתי היתה מקבלת אותו בסבר פנים יפות, נתנו לו חדר בנפרד, דאגנו למחסורו. היתה יוצאת איתם לסוכנות על מנת לארגן להם כל מחסורם. בין היתר, מתוך אלה שהגיעו, לאחת הצעירות הכרנו בחור והיא נשואה והיום כבר סבתא לנכדים.

ש: נחמד מאוד. כמה שנים היא עסקה בזה? אתה זוכר אנשים שחיו אצלך בבית שהם לאו דוקא קרובי משפחה שלך?

ת: לאו דוקא קרובי משפחה. היא הכירה אותם בחוץ לארץ. למשל הבחורה שהכרנו אותה, דיתה נפתלי, היא בכלל לא קרובת משפחה שלנו. היא התאכסנה אצלנו במשך תקופה מסויימת. כנראה בגלל זה שאשתי הכירה אותה בחוץ לארץ, ברגע שהגיעה והיתה ... אז ריחמנו עליה והיא נשארה אצלנו. היה לה גם קרוב משפחה בשם לניאדו. היו הרבה צעירים שבאו והתאכסנו אצלנו בבית ואשתי דאגה לארגן להם את הדיור, לארגן להם את כל המחסור שלהם, מטעם הסוכנות. היתה יוצאת איתם מהבוקר עד הערב רק על מנת שיוכלו להתאקלם יפה בארץ.

ש: על איזו תקופה אתה מדבר שאשתך היתה מעורבת בדברים האלה? מאיזו שנה עד איזו שנה פחות או יותר?

ת: משנת '71, '72, עד שנת '82.

ש: בכמה אנשים טיפלתם אצלכם בבית? בכמה בחורים ובחורות טיפלתם אצלכם בבית?

ת: אפשר להגיד קרוב לעשרה איש. לא כולם נשארו אצלנו בבית. היו כאלה שלתקופה קצרה ואחר כך הלכו, והיו כאלה שנשארו משך חודש, חודש וחצי אצלנו ואחר כך מצאו להם דיור ועזבו. היא טיפלה אולי ביותר מעשרה, אולי קרוב לעשרים איש, אבל לא כולם התאכסנו אצלנו בבית אלא ידעו שהיא עוזרת להם אז היו מרימים טלפון ואשתי היתה יוצאת יחד איתם על מנת לעזור להם ולאו דוקא באו להתגורר אצלנו.

ש: למה ציינת עד '82? מה היה ב-'82?

ת: אני זוכר שב-'83, '84, כבר עזבנו את הדירה באבן-גבירול ועברנו לאזור הזה. אני זוכר שבזמנו כבר לא היו הרבה עולים. לאחר מכן בשנות התשעים, '92 בערך, באו קרובי משפחה של הילדים של אחיה שעזבו את סוריה ובאו לכאן מחלב. אלה התאכסנו אצלנו קרוב לארבעה חודשים.

ש: איזו משפחה זו?

ת: משפחת קצב. אח של אשתי היה בזמנו בסוריה, שלח קודם כל את הילדים שלו אלינו, היו אצלנו תקופה די ארוכה. אחר כך, כשבא ארצה לא היו להם דרכונים אז בינתיים הוא נסע לארצות הברית עד שהצליח לארגן להם דרכונים ולקח אותם אליו לארצות הברית. אבל גם אז, בשנות התשעים, גם היו אצלנו כל מיני צעירים שבאו להתאכסן אצלנו.

ש: אני מבין שזה היה די נהוג אז שמשפחות של אנשים שמגיעים מחלב או מדמשק מאכסנים אותם ודואגים להם.

ת: מאכסנים אותם ודואגים להם למחסורם. במיוחד מטפלים להם בכל מיני ענייני סוכנות, כי אשתי אז הכירה הרבה אנשי סוכנות, אז היא יצאה יחד איתם לכל מיני אתרים על מנת להקל עליהם את הרישום ואת הזכויות שלהם.

ש: קרובי משפחה שלך הגיעו? אתה מכיר אנשים חלבים שהגיעו בשנות התשעים הנה חוץ מאותה

ת: מכיר רק מהמשפחה שלה מאחר ומהמשפחה שלי כולם עזבו וכבר לא היו לי קרובי משפחה ממש בסוריה.

ש: הם היגרו לארצות אחרות?

ת: היגרו לארצות אחרות. היו כאלה שהיגרו נניח לאיטליה ואחר כך עלו ארצה. כבר היו משופשפים, כבר ידעו, לא הצטרכו אותי.

ש: עוד שאלה אחרונה, אתה יודע על משפחות חלביות שהגיעו בשנות התשעים, אחרי שאסד שחרר את היהודים לארצות הברית? חוץ מהמשפחה הזאת אתה לא מכיר משפחות אחרות?
ת: באו הרבה משפחות אבל לא התאכסנו אצלנו.

ש: לא, באופן כללי. חלבים הגיעו אחרי '92 ארצה?

ת: לא מוכרים לי השמות שלהם.

ש: אבל אתה יודע שהגיעו?

ת: אני יודע שאלה שהגיעו הם מעטים מאוד כי רובם העדיפו להגר לארצות הברית. מעטים מאוד הגיעו לכאן כך שאני, מה ששמעתי זה על דמשקאים שבאו. אבל אלה שאיפשרו להם להגר מסוריה, אפשר להגיד 90 אחוז היגרו לארצות הברית ואני לא מכיר אף משפחה שבאה לכאן.

ש: אתה לא יודע על משפחות שהגיעו אחרי '92 מחלב?

ת: לא.

ש: הבנתי. איך אתה מסכם את העניין של הקליטה שלך, של המשפחה, מבחינת העזרה שקיבלתם מהמוסדות, מהמשרדים הממשלתיים? קיבלתם עזרה מסויימת?

ת: קיבלנו עזרה ואני בעצמי לא הרגשתי שום אפליה. אני אומר בצדק, אני לא הרגשתי שיש אפליה ביני לבין אשכנזים לבין ספרדים. למשל בכיתה בעירוני א', אולי הייתי הספרדי היחיד בכיתה. היו עוד שניים, אבל כולם התיחסו אלי יפה וכולם ניגשו לעזור לי בכל מיני אמצעים.

ש: אני שואל לגבי העזרה שקיבלתם, שהמשפחה קיבלה, מהסוכנות, ממשרד הקליטה או משרדים אחרים [למשל] בעזרה לקבל עבודה.

ת: כן, היו קצת פה ושם קשיים מאחר ואז, כל אזרח שהיה מגיע ארצה בתור עולה חדש, היו מאפשרים לו להביא סחורה מסויימת ארצה ולמכור אותה ללא מכס. אני זוכר שאבא שלי ז"ל ניסה להביא והיו לו קצת קשיים עד שאישרו לו להביא את הדברים. הביא פה ושם קצת סחורות אבל לא עשה מהם כספים טובים. אבל איפשרו לו להביא ארצה. אז בזמנו לא היה סל קליטה אלא אמרו – אתם יכולים לרכוש מוצר מסויים ללא מכס.

ש: זה היו חלק מהזכויות של העולים?

ת: כן. אבל בשנת '53 לא היו הרבה זכויות. הזכויות היו שמותר לך לייבא סחורה ללא מכס בסכום מסויים. אז היה ... צריך להבין מה בדיוק. אז אבא שלי רכש מוצר מסויים, לא ידוע לי [איזה], אני רק זוכר שהוא לא עשה מזה הרבה כסף.

ש: אני מבין שהזכויות האלה היו כמו לכל העולים, לא היו זכויות מיוחדות לעולי סוריה.

ת: לא. זכויות לכל העולים.

ש: היו שוות.

ת: כן. רק לאחרונה אני שמעתי שלפני שבע או שמונה שנים היתה קרן של משפחת ספרא שכל מי שעלה ארצה נתנו לו סכום מסויים מטעם משפחת ספרא על מנת לעזור לו להיקלט טוב בארץ. זה היה רק לפני כמה שנים, לא מזמן.

ש: אותה קרן ספרא גם מימנה את מחירי הטיסה, את כרטיסי הטיסה ליהודים, נכון?

ת: לא יודע לי. אני יודע שהיהודים שהצהירו שלהגיע מסוריה לתורכיה ומתורכיה לישראל עלה להם כך וכך כסף, הלכו והגישו חשבונות והסוכנות החזירה להם את הכסף.

ש: אבל ספרא אתה אומר מימן רק את?

ת: מימן רק את העולים החדשים שהגיעו ארצה על מנת להתאכסן בארץ ולא לעזוב את הארץ.

ש: אז מה היהודים שהגיעו ארצה קיבלו מאותה קרן?

ת: כמה עשרות אלפי שקלים. כל מי שהגיע ארצה והיה יכול להצהיר שבאמת הוא בא ארצה על מנת להשתקע בה, משפחת ספרא עזרה לו במימון. בדיוק איזה סכום לא יודע לי אבל אני יודע שזה היה כמה עשרות אלפי שקלים.

ש: כדי לממן דירה או מה?

ת: כדי שיוכלו להשתקע כאן בארץ. אולי בין היתר גם לרכישת דירה.

ש: עוד משהו אולי אתה רוצה להוסיף שקשור לקליטה או לעזרה לקליטה ככה לסיכום?

ת: לסיכום אני רוצה להגיד שאני התאקלמתי פה יפה. שוב פעם אני חוזר, לא הרגשתי שום אפליה. תודה לאל אני מרוצה ואני אומר שההורים שלי עשו דיל יפה שעלו ארצה ולא המתינו עד הרגע האחרון מאחר ובלבנון כעבור כמה שנים התחילה מלחמת האזרחים, אז טוב שעלינו ארצה והתאקלמנו פה בסדר תודה לאל.

ש: אני מבין שהסוכנות לא החזירה לכם כספים עבור ההגעה שלכם והוצאות הדרך?

ת: לא. אז בזמנו לא היה מקובל להחזיר כספים. בשנת '53 הסוכנות לא היתה מסודרת, לא היתה פעילה [כמו היום].

ש: כשהגעתם לראשון לציון הסוכנות נתנה לכם כלים למטבח, מיטות סוכנות, מזרנים או משהו בסגנון הזה?

ת: לא ביקשנו מאחר והתאכסנו אצל קרובי משפחה שלנו. ברגע שקנינו דירה יתכן מאוד, אני זוכר שנתנו לנו כמה מזרנים וכמה מיטות מברזל שכעבור תקופה קצרה מאוד זרקנו אותם מאחר ורכשנו את הריהוט משלנו.

ש: אבל אתה זוכר שנתנו לכם?

ת: נתנו לנו מיטות מברזל וכמה שמיכות שזרקנו אותם כעבור תקופה קצרה.

ש: מר עבאדי אני מאוד מודה לך.

ת: בבקשה. אני גם כן מודה לך. על לא דבר. אני מקווה שיכלתי להועיל לך בכמה ש, בכוחות שלי.

ש: תודה.